

Sisällys

Esipuhe	8
---------------	---

OSA 1 OPPIMISVALMIUKSIEN KEHITYS JA OPPIMISEEN VAIKUTTAVAT HÄIRIÖT

Lapsen normaali kehitys ja oppimisen valmiuksien synty	14
Oppimisen haasteet.....	35
Kehitykselliset häiriöt.....	43
Neurokehitykselliset häiriöt	50
Tunne-elämän häiriöt	75
Mielialahäiriöt ja traumaperäiset häiriöt.....	84
Käyttäytymisen haasteet	92
Koulunkäynti- ja opiskelukyky.....	99

OSA 2 OPPIMISEN JA KOULUNKÄYNNIN TUKEA

Tukea varhain ja joustavasti kaikille	120
Oppimisen edellytyksiä tukevat opetusjärjestelyt	122
Ryhmäkohtaiset tukimuodot.....	124
Oppilaskohtaiset tukitoimet.....	130
Erityiset opetuksen järjestämisen tavat	137
Pedagoginen kirjaaminen ja tuen dokumentointi.....	143
Yhteistyön tärkeys.....	147
Esimerkkitapauksia tuen järjestämisestä.....	158

OSA 3 OPPIMISEN EDISTÄMINEN

Koko ryhmää hyödyttäviä toimintamalleja.....	164
Opetusjärjestelyjen merkitys.....	167
Oppimismenetelmät.....	179
Ympäristön struktuuri toiminnan tukena.....	200
Yksilölliset oppimisjärjestelyt.....	211
Oppilaan roolin vahvistaminen.....	220
Tieto- ja viestintätekniikan hyödyntäminen.....	225

OSA 4 TOIMINTAMALLEJA JA TAITOHARJOITTEITA

Toiminnanohjauksen taidot.....	234
Säätelytaitojen tukeminen.....	249
Tunne- ja vuorovaikutustaidot.....	261
Oppijaminäkuvan vahvistaminen.....	274

OSA 5 OPETTAJAN JAKSAMINEN TYÖSSÄÄN

Opettajan monet roolit ja velvollisuudet.....	284
Työhyvinvointi ja siitä huolehtiminen.....	291
Hyviä kokemuksia ja huolenaiheita	302
Lähteitä ja taustakirjallisuutta	305
Kirjoittajat	313

Esipuhe

Julkaisimme kirjan *Vaikeudesta voimaksi – neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomiointi koulussa* vuonna 2017. Emme silloin aavistaneet, millaisia muutoksia maailma, yhteiskunta ja koulujärjestelmä seuraavien vuosien aikana kohtaisivat. Monet vuonna 2017 kirjoittamistamme asioista ovat koulumaailmassa edelleen ajankohtaisia, mutta on myös paljon asioita, jotka ovat kadonneet, muuttuneet tai uusiutuneet. Kirjamme on nyt uudistettu ja päivitetty tähän hetkeen. Kirjassa myös käsitellään oppimiseen vaikuttavia häiriöitä aiempaa laajemmin, kuitenkin entiseen tapaan neurokehitykselliset häiriöt erityisesti huomioon ottaen.

Korona-aika on ollut mullistava koko ihmiskunnalle, ja se muutti peruuttamattomasti monia vankkumattomia järjestelmiä. Turvallisuutta tuovat rakennelmat – kuten koulujärjestelmä – horjuivat ja muuntautuivat monilta osin uuteen uskoon. Kouluun korona toi uusia elementtejä – hyviä ja huonoja: lähiopetus muuttui etäopetuksesi, digitalisaatio marssi kouluihin vauhdilla, yhteisöllisyys mureni, yksinäisyyden kokemus lisääntyi, tukea tarvitsevat oppilaat saivat vähemmän tukea kuin olisivat tarvinneet ja tulevaisuuden tai sairauden pelko kuormitti monia. Ennistä tärkeämpää on nyt kohdistaa huomiota lapsiin ja nuoriin, joiden turvallisuudentunne on kokenut kolauksen.

Digitalisaation myötä fyysinen kirja ei ole enää koulussa itsestäänselvyys, vaan sähköinen materiaali korvaa monessa oppiaineessa perinteiset oppimateriaalit. 2000-luvulla syntyneet lapset ja nuoret ovat kasvaneet digiympäristössä, ja kaikki digitaalinen on heille itsestään selvää. Digitaalisuus mahdollistaa asioita, joista aiemmin voitiin vain haaveilla, mutta on myös huolen aihe. Tekoälyn vahva ja nopea yleistymisen muuttaa edelleen maailmaa, myös koulua. Siihen kuitenkin liittyy monia riskejä, jotka liittyvät esimerkiksi tiedon luotettavuuteen, henkilökohtaisten tietojen keräämiseen ja myös näennäiseen inhimillisyyteen. Tarkkana on oltava, jotta ihminen hallitsee tekoälyä eikä toisinpäin. On myös tärkeää muistaa, ettei tekoäly ole ihminen: tekoälyllä ei ole sydäntä, sielua eikä omaatuntoa.

Jokaisella ihmisellä on tarve kuulua joukkoon. Kun ihminen kokee olevansa arvokas ja tärkeä osa yhteisöä, hän kiinnittyy siihen vahvasti. Kiinnittymisen kokemus ehkäisee syrjäytymistä. Kouluun kiinnittyminen vähentää koulupoissaoloja ja tukee kokonaisvaltaista hyvinvointia. Ulkopuolisuuden kokemus lapsuudessa ja nuoruudessa vaikuttaa aikuisuuteen esimerkiksi lisääntyneenä syrjäytymisenä opiskelu- ja työuralta. Koulu tarjoaa tiedon lisäksi mahdollisuuden muiden ihmisten tapaamiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen, joten sillä on keskeinen rooli myös yksinäisyyden huomaamisessa, ehkäisyssä ja vähentämisessä (Junttila 2022).

Kirjan keskeinen teema on oppimisen vaikeus, jota pyrimme lähestymään ratkaisukeskeisesti. Yksinkertaisimmillaan oppimisvaikeus määritellään ”vaikeudeksi omaksua opetettavaa ainesta”, jota edustavat esimerkiksi lukivaikeus ja matematiikan oppimisen vaikeus. Laajemman oppimisen vaikeudet-termin alle voidaan sijoittaa myös muita oppimiseen ja koulunkäymiseen vaikuttavia häiriöitä (Lyytinen 2022.). Tällaisia ovat esimerkiksi kielellisen ja motorisen kehityksen viiveet, tarkkaavuuden, hahmottamisen, puheen ja kielenkehityksen häiriöt sekä erilaiset mielenterveyshäiriöt, joista ahdistuneisuus on yleistynyt viime vuosien aikana huomattavasti. Häiriöt tunnistetaan aiempaa paremmin ja ehkä myös varhemmin. Hyvinvointialueisiin siirtymisen ja terapiatakuun vuoksi näyttöön perustuvia hoitomuotoja on saatavilla jo perustason palveluissa sekä opiskeluhuollossa. Yhteistyö koulun kanssa on tiivistynyt, sillä monissa häiriöissä arjessa toteutuva toimintakyvyn tukeminen ja taitojen harjoittelu ovat kuntoutuksen kannalta välttämättömiä, eivätkä ne ole korvattavissa erillisellä kuntoutuksella. Osastohoitoa tarvitaan vain vakavimmissa häiriöissä, joten myös sairaalakoulujen toiminta ja rooli on muuttunut. Aiempaa useampi oppilas käy polikliinisesti sairaalakoulujaksoilla, ja konsultoivat sairaalaopettajat ovat tulleet tutuiksi kouluilla myös niiden oppilaiden asioissa, jotka eivät ole erikoissairaanhoidon potilaita. Perusopetuslain muutos vahvistaa edelleen konsultatiivisen sairaalaopetuksen saatavuutta myös niille paikkakunnille, joissa sitä ei aiemmin ole ollut tarjolla (POPS 2025).

Vuosina 2011–2025 Suomen koulujärjestelmässä toteutettiin kolmiportaista oppimisen tuen mallia. Tuen nimikkeet ja määritelmä muuttuivat 1.8.2025 – nyt oppilailla on oikeus saada ryhmäkohtaista tukea ja oppilaskohtaista tukea. Uusi oppimisen tuen malli muuttaa koulujen toimintakulttuuria. Tuki on luonnollinen osa koulun arkea eikä enää vain tiettyjen ryhmien tai oppilaiden oikeus, ja tukea annetaan jokaiselle oppilaalle heti, kun oppilas sitä tarvitsee. Oppimisen edellytyksiä tukevat opetusjärjestelyt nousevat nyt keskeiseen asemaan.

Muutos voi olla sekä mahdollisuus että uhka, eikä se välttämättä ole helposti toteutettavissa. Kokemuksen kertyessä muutosten vahvuudet ja ongelmakohdat tulevat tutummiksi. Menetelmien arviointi ja kehittäminen vaativat keskustelua, opettelua ja suunnittelua ja valtakunnallisiakin linjauksia. Tiedon helpon saatavuuden ja tietomäärän massiivisuuden takia opetuksen suunnittelua ja oppimiselle asetettavia tavoitteita on mietittävä uudelleen. Sekä oppiaineissa että opetusmenetelmissä on otettava huomioon tietoteknisen murroksen laajuus ja yhteiskunnan digitalisoituminen. Samanaikaisopetus, tieto- ja viestintätekniikka, joustavat opetusjärjestelyt, avoimet ja moniulotteiset oppimisympäristöt, opetusryhmien joustava muuntelu sekä monipuoliset opetustavat ovat koulun jokaiselle oppilaalle mahdollisuuksia mutta vain oikein ja huolellisesti toteutettuina.

Kaikkien muutosten keskellä moni opettaja kaipaa tukea ja konkreettisia keinoja arjesta selviytymiseen. Haastetta lisää se, että perinteisesti opettajakoulutuksessa on vain vähän käsitelty oppimisen tuen teemaa. Neurokehityksellisten häiriöiden tuleminen tutuksi on lisännyt koulujärjestelmän ymmärrystä niitä oppilaita kohtaan, jotka eivät opi kuten muut, ovat levottomia, sosiaalisesti kömpelöitä tai eivät muuten sopeudu koulun perinteisiin toimintatapoihin. Jos aiemmin saatettiin epäillä oppilaan olevan huonosti kasvatettu, uhmakas tai laiska, mietitään nyt ehkä jo liiankin herkästi, voisiko erikoiselta tai omituiselta näyttävää käytöstä selittää jokin neurokehityksellinen häiriö. Ilmiötä voidaan pitää medikalisaationa mutta myös inhimillisesti tärkeänä yrityksenä löytää toimivia keinoja oppilaan auttamiseksi.

Joskus opettajasta voi tuntua haastavalta tai jopa ylivoimaiselta, että omassa luokkayhteisössä opetetaan oppimisvaikeuksista kärsiviä lapsia. On inhimillistä, että vaativan tehtävän edessä tunnetaan epävarmuutta. Miten osaan opettaa juuri tätä oppilasta? Miten löydän sopivat tukimenetelmät? Kuinka pystyn sovittamaan yhteen oppilaiden erilaiset tarpeet? Miten selviän? Mistä saisi työkaluja ja apua? Oppivatko lapset ja jaksanko minä opettajana?

Myös oppilaiden vanhemmat voivat esittää huolestuneita kysymyksiä: Ymmärretäänkö koulussa, että lapsellani on oppimisvaikeus? Osataanko siellä ohjata ja auttaa lasta oikealla tavalla? Onko lapsella koulussa turvallista? Puututaanko kiusaamiseen? Opettajan ja vanhemman näkemykset oppilaan ongelmista voivat olla hyvinkin erilaiset. Oppilaan asioissa saattaa olla kodin ja koulun lisäksi vaihteleva kokoonpano perheneuvolan, lasten ja nuorten perustason mielenterveysyksikön, erikoissairaanhoidon tai lastensuojelun edustajia. Eri tahojen välinen yhteistyö ja työnjako ei aina ole ongelmatonta, kun käytetyt termitkään eivät välttämättä ole kaikille samoja. Salassapito erityisesti väärin tulkittuna voi muodostua yhteistyön

esteeksi. Toisaalta yhteistyö voi olla kaikkia rikastuttavaa, oppilaan hyväksi tapahtuvaa toimintaa, jossa myös työntekijät oppivat toisiltaan uusia asioita.

Jotta jokainen tukea tarvitseva lapsi voi oppia ja käydä koulua turvallisesti, hänellä on oikeus saada tarvitsemaansa oppimisen ja koulunkäynnin tukea. Tukea suunniteltaessa painopistealueet ovat tuen oikea-aikaisuuden määrittämisessä, ennalta ehkäisevässä otteessa ja varhaisen tuen muodoissa (POPS 2025). Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa korostuvat yhteisöllinen ennalta ehkäisevä ja osallisuutta tukeva toiminta mutta myös oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhuollolliseen tukeen (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013). Jokainen, joka tukea tarvitsee, on sitä oikeutettu saamaan ja vieläpä niin, että henkilökohtaiset vahvuudet ja haasteet otetaan huomioon.

Me kirjan kirjoittajat olemme omien alojemme asiantuntijoita. Kirjan syntymistä ovat innoittaneet tilanteet, joita olemme työssämme kohdanneet. Kirjan ensimmäinen osa antaa ajankohtaista tietoa oppimisen valmiuksien kehityksestä ja haasteiden taustalla mahdollisesti olevista häiriöistä. Toinen osa keskittyy oppimisen tuen rakenteisiin, ja kolmannessa osassa käsitellään oppimisen edellytyksiä tukevaa opetusta. Neljännessä osassa annetaan käytännön ohjeita ryhmän ja yksittäisen oppilaan onnistumisen tukemiseen. Viides osa käsittelee opettajan työssä jaksamista. Painavan asiatekstin rinnalla kirjassa on kokempuhevuoivojo oppilailta, huoltajilta sekä koulun henkilökunnalta.

Kirjassa kuvatut keinot ja menetelmät ovat sovellettavissa kaikkiin luokkiin ja kaikille oppilaille. Kirja on suunnattu ensisijaisesti opettajille ja koulun henkilökunnalle. Kirjan sisältö soveltuu kuitenkin muillekin lasten ja nuorten kanssa toimiville, myös vanhemmille. Terveysthuollon ja sosiaalitoimen toimijoille kirjan erityinen anti on nimenomaan koulujen toimintatapojen esittelyssä. Oppilaat ovat yksilöitä ja tukimuodot ja tukitoimet yksilöllisiä. Millä tavalla oppimisen haasteista kärsivän oppilaan oppimista, viihtymistä ja hyvinvointia voidaan tukea koulussa? Toivomme, että seuraavat sivut antavat vastauksia tähän tärkeään kysymykseen sekä herättävät pohtimaan, oivaltamaan ja etsimään uusia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia tuen järjestämiseen.